

Sovraštvo.

Božična povest. Ruski spisal Viktor Krilov. Poslovenil Vetušekov.

I.

gubernskem mestn K. je sedel na sveti večer leta 18** doktor Radulin sam v soji sobi. Stara Darja, nekaj srednjega med sobarico in ekonomko, kakor je to navadno pri samcih, mu je prinesla kupico čaja. Doktor se ni maral ganiti iz svojega kabineta, ljubilo mu se ni iti na čaj v obednico, kjer je bila čisto in snažno pokrita miza ter je kipel samovar. Zaukazal je prnesti čaj v sobico, česar Darja ni videla rada, kajti to je zmiraj pomenilo, da je doktor slabe volje ali bolehen.

»Čemu sedite doma!« je govorila Darja, da bi razvedrila gospoda. »Tam-le nasproti pri Aharovih so že prižgali božično drevo... saj je praznik... šli bi kam«.

Doktor je molčal.

»Naša kramarica je tudi naredila božično drevo«, je nadaljevala Darja: »za svojega umazanega Senjka ... in kaj smeha je bilo danes na dvorišču: šli sta obe sestri Senjku igračo kupovat — mati in sestra njena — pa se nista poprej zmenili. Kupili sta obe medveda... pa povsem enaka kakor eden tako drugi in zato sta se skregali... Ena kriči: »ti si mi to storila nalašč! Čemu sta Senjku dva medveda?... Ti si mi vedno za jezo, — prošlo nedeljo si pogačo zasmodila...« A druga jej očita: raje mi ti povej, zakaj si pri likalniku ročko zlomila? kako sedaj likati brez ročke?...« In kako sta se prepirali... sveta Pomagalka! vse stare grehe sta spravili na dan. Mož ju je s silo pomiril, obe je v izbo zavlekel. Potem je pa teta hitela zamenjat medveda s punčiko.

»Spravi se«, je rekel Darji doktor.

»Zares šli bi...«

»Spravi se«.

Darja ni vedela, kaj bi storila in je šla, prepričana, da je prigovarjanje brezuspešno. Doktor je okušal ono dolgočasno, težečo osamelost, ki ga je od časa do časa samovoljno napadala. Hotel ni nikogar videti. V jutro je pohodil nekoliko hiš, videl vse to božično tekanje: naglo pripravljanje, vznemirljive skrbi, vesela pričakovanja, krik in smeh otrok; no vse te praznične, domače radosti so ga samo dražile v minutah togovanja. In kakor nalašč je še vreme odgovarjalo njegovemu mračnemu položaju. Zunaj je metlo, sneženi kosmiči so zalepljali okna, veter je bril. Radulin je poluležal na mehki otomani, topo gledajoč pred se na steno, kjer so visele nekake oljnate

slike. Njemu se ni hotelo nič čitati, ni pisati, celo misliti ne, — hotelo se mu je izginiti, ne eksistirati tako dolgo, dokler živci spet ne pridejo v normalno stanje in vrtinec življenja ne pogoltne težkih mislij. Bal se je teh mislij kakor boleštnega paroksizma, dasi je čutil, da se iste približujejo, ter jih je skušal razgnati na vse možne načine.

Zaspal bi sladko! Toda ali je mar možno zaspati, kadar nisi truden?

»Kako je to čudno«, je premišljeval, »da najlepši čut človekov, ljubezen — tako često provzroči razpor in gorje. Na primer ti dve branjevki, o kojih je pravila Darja: oni živita v prijaznosti, ljubita druga drugo, in obe goreče ljubita petletnega umazanega Senjka, — vsaj ljubezen ju je primorala tekati po trgu ter kupiti ista nesrečna medveda, radi kojih je nastal prepir... Z ljubavjo se je pričelo, a končalo se s kregom, ravsom ter kavsom... Čemu to?... Zato, ker se je ljubavi pridružil egoizem... Senjko se mora moje igrače nad vse veseliti, moja igrača mora biti lepša od drugih... jaz sem prvi, a potem šele ostali... Egoizem!... egoizem!... egoizem!...«

In hipoma, kakor črni oblak, se je brzo privalil zopet tisti strašni spomin o najžalostnejšem in najlepšem trenutku njegovega življenja, o tistem dogodku, ki je izpodjedel njegov značaj, njegovo stremljenje, njegov poklic, njegovo karjero, vso njegovo eksistenco... Čeravno se je zelo premagoval, zlobna slika minulosti je vsekakor stopila predenj, zastrupljajoč mo betvico sreče, katero je drobtinoma pobiral v sreči tujih ljudij.

II.

Povest njegova je bila prosta, pa tudi strašanska v svoji priprostosti. On je bil ubog ter živel pri nekem stricu, kateri se je brigal bolj zato, je-li dobro očiščena cev njegove lule, nego za nečakovo vzgojo. Deček je bil priden. Kadar je sijajno končal gimnazijo, je stric sklenil poslati ga v Moskvo na vseučilišče, na medicinski oddelek, zato ker je to nasvetoval mestni vojaški zdravnik... ko sta igrala vint, in med tem, ko je delil karte. Dijško življenje, kakor je večinoma za dijake, je bilo za Radulina čas svetlih nad, smelih smotrov, zaupanja v sebe. Udeleževal se je vseh shodov, vsakega razgrajanja razposajene mladeži, ali vrhu obče tovaršije se je pojavilo v njem nekaj bolj osredotočenega, osebno njega se tičočega — namreč čustvo gorečega prijateljstva. Radulin se je bil slučajno sešel z dijakom juristom Andrejevim. V njiju življenju, potrebščinah, nazorih, ciljih je bilo mnogo občega; ona sta se brž tako tesno spo-prijateljila, da so se jima rogali celo tovariši. Radulin in Andrejev

sta stanovala v jedni sobi, delila med sabo sleharno kopejko. Bila sta vedno skupaj, razume se, samo za časa lekcij ne. V debatah s tovariši nista le branila, no nekam spopolnjevala drug drugega. Kar je prirodoslovec imel za posamezne fakte opazovanja, to je za jurista postalo splošen izvod; kar je jurist stavil kot načelo, potrdil je prirodoslovec s fakti. Tako sta se skupno šolala, skupno končala študije. Oba nadarjena, oba marljiva, pripravljala sta se biti profesorja, nastaniti se v jednom in istem mestu, ostati si prijatelja, dokler srce ne jame veneti ter ne preneha biti. Ali zgodilo se je drugače.

Radulin, postavši zdravnik, odrinil je bil na leto nekam v provincijo gasit neko nalezljivo bolezen. Tam se je seznanil z vsemi velikimi posestniki ter srečal deklico, kateri je bilo usojeno igrati važno ulogo v njegovem življenju. Le-ta je bila dokaj bogata, dobro izobrazena v moskovskem zasebnem zavodu, ne toliko lepa kolikor neobičajno mikavna radi svojega energičnega obraza. Njen pogled in in smehljaj, glas, njena pristrčna, prepričevalna govorica, vse je dokazovalo tako zdravo, pošteno naravo, da je nehote izvabila zaupanje ter sočutje. Radulin se je zaljubil pri priči. Njegova borba z epidemijo je postala zanj nekak kult, poln vneme. Včasih mu je prihajala v glavo celo otroško glupa misel: zakaj je kuga nedostatno silna in se rada umiče zdravniški pomoči in uredbi. Želel je več truda, večje nevarnosti, da bi z vso strastjo uporabil svojo ravnokar razvito silo; tako ga je razvnelo njegovo srečanje z milim dekletom. Bila je ona Olga Suravskaja. Radulin ji je takisto ugajal; začeni razgovor o upravni epidemiji, končala sta ga v mejusobnem priznanju ljubezni. Kakor iz grde pognojene zemlje zraste bohovita lepodišeča vrtnica, tako se je iz te splošne nesreče razcvetela ta čista, obojestranska udanost. Roditelja Olgina sta bila dobra, umna človeka, Olga je bila jedina hči, razvajeno dete, njene želje so bile zakon; Radulin je bil vsem všeč, njega je čakala lepa imenitna profesorska karjera, sredstev ni manjkalo, — vse to je privedlo do zaroke. Radulin je bil razglašen za Olginega ženina. Bil je neznansko srečen. V jednom pismu na svojega prijatelja Andrejeva, kateremu je podrobno popisoval ves svoj roman, je Radulin mej drugim pisal: ne morem si predstaviti, da bi to minuto kje na zemlji bil srečnejši človek od mene, ali da more biti: zdrav sem, mlad, močan, imam plodonosno službo, iskrenega prijatelja... in venec vsega — jaz ljubim ter sem ljubljen, in ta ženska bode moja... Si je li možno izbrati kaj boljšega iz vsega dobrega, kar nudi življenje?

Jeseni se je vrnil Radulin v Moskvo, precej za njim se je pripeljala tja tudi Olgina obitelj. Poroko so menili obhajati junuarja.

Seveda najprej je Radulin seznanil prijatelja sè svojo nevesto. In to je baš. porušilo vso srečo. Olga je videla v Andrejevu uprav one črte značaja, ki so ji posebno ugajale v Radulinu, ali v Andrejevu so bile iste mehkejše, nežnejše. Radulin je bil jeklenejšega značaja, in je uporno stremil v dosego cilja; ali to ni pravzaprav Olge vleklo k njemu. Sile ter vztrajnosti je v njej sami bilo dovolj, in ti lastnosti sta v drugem človeku vzbujali njeno uvaževanje, a ne ljubavi. Njo so privlačili pošteni nazori Radulinovi in njegova strastna, goreča udanost; kadar je pa zagledala uprav isto v Andrejevu, začutila je, da ji je Andrejev ljubši. Z Radulinom sta ponavljala drug drugzega, kakor bi pela unisono, z Andrejevim sta se baš razlikovala v takih straneh duše, združenje katerih je zvenelo, kakor divna harmonija. Olga je pričela izpoznavati, da se je prenagljila, davši dovoljenje v zakon. In čim bolj je izpoznavala to, tem hujše je trpela, in to jo je oddaljevalo od Radulina. Že je le-ta začel postajati zapreka njene sreče. Radulin je bil prebistroumen, da bi ne zapazil vsega tega. Njegovo kramljanje s prijateljem in nevesto je postalo nekam napeto, čutil je, da ni bilo prejšnje prostosti in odkritosrčnosti. To je vznemirjalo vse tri, jeli so se nekam odtujevati drug drugemu, njih odnošaji so postali nekako suhi, malone oficijalni. Ogenj je tlel pod tem navideznim pokojem, — in moral je bruhniti z grozovitim plamenom.

Bilo je prav na sveti večer. Radulin je ogledoval darilo, katero je nameraval pokloniti nevesti. Njega ni radovalo niti to darilo, niti to, kako ona isto vsprejme; on je vedel, da bode primorana kazati se veselo, no le-to bode neiskreno, prisiljeno in zatorej osobito neprijetno. Vstopil je Andrejev razburjen in ves iz sebe. Minuta je prišla, izpovedal se je. Jokal je, rotil se: on bi se ne smel srečati z Olgo, spoznala sta se, in obdala ju je kakor vihra tista oblastna ljubezen, nevzdržna, nerazsodna, kakor element. Prosil je prijatelja, naj on razreši vse: kaj narediti, kajti on je zgubil vsako razsodnost, Olga tudi, ki mu je naročila, naj on govori z njenim ženinom.

Ako bi Radulin mogel zaplakati isto minuto, laže bi prenese udarec; kadar plačes — pomiluješ sebe, in k bridkosti se primeša olajšajoče sočutje do samega sebe. No Radulin ni jokal, čutil je, da se ga polašča grozovitost. Besna zloba ter sovraštvo sta se bili prikrali v njegovo srce, premagovati se je moral, da ni zgrabil prijatelja za vrat in da ga ni zadušil. Ne rekši ni besedice, zbežal je iz doma in od onega časa ni videl ni prijatelja, ni Olge.

Radulin je prebil nekaj dni pri drugem svojem tovarišu. Od tam je napisal pismo nevesti. Vračal ji je njeno besedo, skušajoč

govoriti sočutno in nežno, želel ji sreče z Andrejevim, celo hvalil ga je; no list je bil vsekakor suh, vzdržen. Naj si je še tako opravičeval njegov um i Olgo i Andrejeva, pekoča mrznja je proti volji razjedala dušo mladega zdravnika, in on ni bil zmožen premagati tega čustva. Še o pravem času na novo leto je došla vest o smrti njegovega strica. Radulin je pohitel domov, pōspravil dedščino, pobral približno pet tisočakov ter odpotoval za granico.

III.

Misli o profesuri so bile zavržene. Radulin ni zrl niti v bodočdočnost, ni delal nobenih osnov; kar bode, to bode. Potikal se je po Evropi, iz mesta v mesto, prepotoval vse kraje, proslule zbok prirodne krasote, in povsodi je nosil s seboj svoje gorje, kakor neozdravljivi bolnik povsodi nosi svojo bolezen, ne radujoč se ni solnca, ni cvetja, ni doline, ni morja, zato ker ga bolezen gloje ter mu neprenehoma zatrjuje: vse te prelesti niso zate. Najbolj je trlo Radulina, da se ni mogel otresti jadnega sovraštva. Da, on je črtil Andrejeva, s katerim je preživel vsa lepša leta svojega življenja v najlepši slogi, mrzil huje nego največjega zloдея na svetu, in nobeni trezni razlogi niso tu pomogli. Sovraštvo je vzbujalo gnusne misli. Radulin je včasih čutil instinktivno nepremagljivo željo slišati, da se je nad razžalnikoma zgodila nesreča, in dopisoval si je sē znanci v Moskvi, prekanjeno in nekam mimogrede pozvedujoč o vsem, kar se je dogajalo tam, daleč od njega. Sam je drezal svojo rano, kakor bi mu prisiljena bolest prinašala radost in zadoščenje.

A v Moskvi je šlo vse po starem tiru. Dva tri mesece so Radulina pomilovali, pekla ju je vest; ali čas je izcelil vse to, — meseca julija se je Andrejev ženil z Olgo. Prišla je novica, da je le-ta docent na univerzi, potem, da se je Andrejevima rodil sin. Jeza Radulinova je plamtela vedno huje ter huje; on ni vedel kako bi se ubranil. Jedno ga je nekoliko pomirjalo: rad je zahajal v muzeje ter dolgo opazoval slike nabožne vsebine velikih umetnikov. Osobito podobe madon so delovale nanj blažilno: ta krotka lica, polna nebeškega navdihnenja, zanesla so ga v svet čudne fantazije. Tedaj mu je odleglo, zato ker je bil tu čisti pojav jedinega duševnega življenja, rešenega pozemskih bridkostij. Nad vse je rad gledal Sikstinsko Madono Rafaelovo, in radi tega se je večkrat vračal v Draždane; nekoč je preživel ondi ves teden, ter po tri ure na dan motril znamenito sliko.

In glej, ko je našel tešila svojemu trpljenju, dospela je nenadno uprav jedna onih grozovitih novic, kojih je tako pričakovala njegova

zloba. Sporočili so mu, da se je Olga nalezla angine ter umrla. Sam ni mogel vedeti, kakšen utis je učinila nanj ta vest, no vsekakor je z grozo priznaval, da se njegovi otožnosti primešala ostudna radost zadostne osvete. Veselil se je, da je zdajci trpel Andrejev. Naj se le pokori za vse: za to, da je uplenil nevesto prijatelju, in za to, da ni pazil na tisto milo, dražestno žensko. Kakor da bi bil Andrejev kriv njene smrti, kakor da bi Olga izvestno živela, ako bi se bil oženil z njo on, Radulin! Kakšna pretresujoča zmota! Radulinu je postalo strašno.

Poprijel se je zopet dela, da bi se razvedril, da ne bi zblaznel. In čas je tudi bil, kajti od stričeve dote so ostali le še groši trebalo je pomisliti, s čim bode živel. Naselil se je v Berolinu, jel obiskovati predavanja glasovitih zdravnikov, a ob praznikih se je vozil v Rusijo, ponudili so mu mesto zdravnika v gubernskem mestu. K. Radulin je sprejel, češ, da mu je vsejedno tu ali tam. Tu je duševno nekoliko okrevale: delo — je dober zdravnik. Srečuje često radostne obraze teh, katerim je pomagal, videč hvaležne solze in smehljaje, občutil je znova, da življenje njegovo ni brez smotra, in se je skoro pomiril. Le včasih je svojevoljno vstajal v njem spomin o za vedno izgubljeni sreči, kakor da se je zastarela rana odpirala — in grizla je njegovo srce zlobna strast, sovraštvo do Andrejeva; dasiravno je Radulin davno že docela izgubil iz vida starega prijatelja.

IV.

Tako je bilo to tudi na sveti večer, s katerim se je pričela ta povest, Radulin je skočil kvišku ter je hodil po sobi.

»Kaj ukreniti? Kaj ukreniti, da bi se pregnale te misli? Nemara poslušat. Darjo: iti kam na jelko « Vabili so ga v tri hiše... »Ne, ne, ne!... za nobeno ceno... videti srečno, veselo rodbino? sedaj? — To je olje v ogenj... «

Stresel se je. Pred njim je stala Darja. — on ni zapazil, kedaj je prišla in, uvidevši jo, je odstopil. Starka je prišla pravit doktorju, da je pritekel v kuhinjo sluga iz gostilnice; doktorja prosijo k nekemu popotniku, kateremu je otrok zbolel. Radulin se je razveselil povabila, kakor bi se iztrgal iz krempljev dije zverine. Pomoč bolniku! — evo kje je rešitev. Doktor se je hitro oblekel in odpeljal, — prišli so ponj s samni. Pri vходу v gostilnico je bil neprijetno poražen od vonjave kadila; nemara je zamudil, in smrt je završila svoje delo?!... No potolažili so ga, Krčmar je vsegdar povabil duhovnike, da so na sveti večer opravili polnočnice v obči dvorani. Pri njem se je celo za ta slučaj zbral zbor pevcev, ki so prepevali duhovne pesmi; on sam je ljubil to petje ter se z njim naslajal. Dok-

torja so spremili v sobo bolnikovo. Tu je bila ogromna soba, v koji se je malo število pohištva kar izgubljalo. V kotu za okriljem pod ikono stali sta vstric dve postelji, poleg njiju na mizi je gorelo majhno božično drevo, pridavajoče vsemu kotu nekaj cerkveni pogled. Na postelji je sedel deček okolo treh let, listajoč po knjigi s podobami. Pestunja je povedla k njemu zdravnika.

»Nič ni hudega, hvala Bogu«, je rekla pestunja, »sedaj se je zbudil... Morda je od vožnje prišlo, fantek je, veste... spal dolgo in se premetoval v spanju, kričal, — gospod se je prestrašil... A sedaj vidite, je vse dobro... Gospod je šel gledati kjer bodo prepevali polnočnice, da se ne bi preveč sem čulo...«

Radulin je sedel na stol zraven otrokove postelje... Fantek je dvignil glavico in pogledal zdravnika s svojimi velikimi črnimi očmi. Nekaj neobičajnega je presunilo doktorjevo dušo: gledal je dete, in prošlost je vstala pred njim, no ne z globokim čustvom sovražtva, a z vsem, kar je bilo dobrega, vzvišenega v tej prošlosti.

»Čegavo je to dete? — odkod je?... kako se je pojavilo isto uprav ta sveti večer?... To milo ličice je tako znano, tako zelo znano... da, da, spomnil sem se: to je povsem glavica Kristusa na podobi Sikstinske Madone... baš one umne, velike, črne oči in razpušчени laski, ista energija na ustnih... a med tem in na drugi obraz ga ono spominja... Olge, da Olge... tako silno ljubljene, tako naglo umrše... Kaj je to? sen? ali prikazen?

Za steno je zbor zapel: »Kristus se rodi!« Deček se je izravnal na posteljici ter iztegnil debeli ročici k doktorju...

»Ti greš meni naproti! Božanstveni otrok, ti me spaseš...« je šinilo v zdravnikovi glavi.

Solze so se prikazale na njegovih očeh, vzel je dete na roke ter jel poljubljati, kakor bi iz vsakega poljuba črpil zdravilo... za steno se je ves čas razlegalo petje... »Kristus se rodi«.

Kadar je Radulin znova posadil otroka na posteljo in dvignil oči, zazrl je moža, ganljivo opazujočega ta prizor. Radulin je takoj spoznal Andrejeva, — in čudno! — niti sence zlobe ni čutil zdravnik v ranjeni duši. Molče je pomolil roko prijatelju in jokajoč se vrgel v njegovo objetje.

* * *

Stvar je bila ta. Andrejev se je vozil o Božiču obiskat babico svoje žene, no metež ga je primoral obhajati božične praznike v tujem mestu, v gostilnici. On ni slutil, da tukaj najde sorodno dušo, obnovljeno s tim prazničnim svidenjem, in da njiju sprava čudesno okraši ta slovesni dan.